Наташа Петровић
асистент-приправник, Правни факултет, Универзитет у Београду

Међународни документарни акредитив и место карго осигурања у њему

Резиме

Документарни акредитив, по вокацији инструмент обезбеђења уредне испоруке и уредне исплате, представља незаобилазну тему у разматрању чинилаца правне сигурности привредних (пословних) односа. Потреба за обезбеђењем правне сигурности нарочито је изражена код успостављања пословних односа са иностраним партнерима из разлога предупређења свих тешкоћа којима би једна страна била изложена у случају неиспуњења уговорних обавеза пословног партнера. Правна сигурност која се везује за отварање документарног акредитива достиже највећи степен уколико су у њему садржане одредбе о осигурању робе. Осигурање робе која се превози и која је предмет међународне продаје доноси низ позитивних ефеката како учесницима међународних пословних трансакција, тако и привреди у целини због чега се њихово уношење у документарни акредитив сматра пожељним. Из поменутих разлога, актери међународних пословних трансакција који се понашају као добри привредници редовно у своје пословноправне аранжмане уносе одредбе о документарном акредитиву, међу којима значајно место припада онима којима се регулише осигурање робе која је предмет односне трансакције. Место тих одредаба у документарном акредитиву, обим покрића које треба прибавити, вредност на коју треба закључити карго осигурање, врсте документа које треба поднети на увид акредитивној банци предмет су разматрања.

Кључне речи*: документарни акредитив, осигурање робе, међународне пословне трансакције, правна сигурност.*

1. Појам међународног документарног акредитива и његов значај за међународни промет

Документарни акредитив (letter of credit, le crédit documentaire, das Akkreditiv) дефинише се у теорији као врста банкарског посла којим се акредитивна банка (банка издавалац) обавезује да по налогу налогодавца (свог комитента), уз предају докумената одређених уговором, обави плаћање или овласти другу банку (кореспондентна банка) да обави плаћање трећем лицу (кориснику акредитива) или да, по његовом налогу или налогу налогодавца, сама или ангажовањем друге банке акцептира меницу вучену од стране корисника акредитива, без права регреса, под условом да је поступљено у складу са условима из отвореног документарног акредитива банке издаваоца.[1)] Када је реч о међународном документарном акредитиву, он поседује сва поменута обележја, с том разликом да епитет међународни може добити акредитив код кога налогодавац и корисник имају седишта у различитим државама, као и уколико банке укључене у поменути посао имају седишта у различитим државама.[2)] Другим речима, међународни документарни акредитив надовезује се на успостављање међународних пословних односа. Из оваквог одређења међународног документарног акредитива произлази да су два обележја од есенцијалног значаја за разумевање механизма његовог функционисања и улоге у међународном промету: 1) документарни акредитив је типичан *банкарски услужни посао* што повлачи примену општих правила банкарских послова, као и правила која важе само за подгрупу услужних банкарских послова; 2) документарни акредитив инволвира *учешће најмање три стране*: налогодавца (дужник из основног посла, најчешће купац из међународне продаје роба), акредитивне банке (која, извршавајући налог свог комитента, отвара акредитив у корист лица које је он означио у налогу за отварање документарног акредитива) и корисника акредитива (поверилац из основног посла, најчешће продавац из међународне продаје робе). Када је, међутим, реч о међународном документарном акредитиву, није погрешно рећи да је обавезно учешће четврте стране. Пошто налогодавац и корисник акредитива имају седишта у различитим државама, намеће се ангажовање банке (која може имати различиту улогу) са седиштем у држави корисника акредитива. *Комоди-*

1. В. *М. Васиљевић*, Пословно право, Осмо издање, Удружење правника у привреди Србије и Црне Горе, Београд, 2004, стр. 757; *R. Goode,* Commercial Law, Third Edition, Penguin Books, London, 2004, стр. 952; *R. August,* International Business Law, Fourth Edition, Pearson Education International, London, 2004, стр. 673; *G. Moens, P. Gillies*, International Trade and Business: Law, Policy and Ethics, Cavendish Publishing Pty Limited, Sedney, 2000, стр. 387; *A. Vialard*, Droit maritime, Presse Universitaire de France, Paris, 1997, стр. 470; *M. Remond-Gouilloud*, Droit maritime, 2 édition, Etudes Internationales, Pedone, 1996, стр. 422; *R. Rodière*, Droit maritime (ventes et assurances), Dalloz, Paris, 1983, стр. 465.
2. За дефиницију документарног акредитива в. чл. 2 Једнообразних правила и обичаја за документарне акредитиве - Uniform Customs and Practice for Documenary Credits, 1993, Revision of the International Chamber of Commerce, I. C. C. Publication No. 500 (даље: Једнообразна правила).

тешт корисника акредитива постиже се у највећој мери уколико му се омогући да своја права по основу отвореног акредитива реализује у својој држави, код пословне јединице банке чији је комитент.

У теорији се истиче да је документарни акредитив саставни део пословноправних аранжмана са иностранством јер његово коришћење доноси погодности и налогодавцу (дужнику) и кориснику (повериоцу). Иако је по вокацији инструмент плаћања и као такав првенствено служи обезбеђењу уредне наплате, документарни акредитив у исто време врши и функцију инструмента обезбеђења уредне испоруке.[3] Тек када се посматра у том контексту може се разумети зашто се за документарни акредитив везује квалификатив ефикасног *метода савладавања ризика трговинског чина*, без обзира да ли је он везан за позицију купца или продавца, и инструмента дистанционе продаје.[4]

2. Обележја међународних пословних односа која условљавају коришћење међународног документарног акредитива

Успостављање пословних односа са иностраним партнерима, којима тежи сваки извозно орјентисани привредни субјекат, скопчано је са низом тешкоћа. Поред проблема неконкурентности понуђених роба или услуга са којим се суочавају привредна друштва из неразвијених и земаља у развоју, присутан је и проблем *ризичности успостављања пословног односа*. Ово утолико пре важи када се ради о успостављању *првог контакта* и пословне сарадње између уговорних страна које припадају различитим економским и правним системима.[5] Није нетачно рећи да постоји својеврсни конфликт интереса потенцијалних уговорних партнера будући да продавац жели да избегне ризик неплаћања, а купац ризик неиспоруке.[6] Поставља се питање како то превазићи и достићи еквилибријум супротстављених интереса потенцијалних уговорних страна?

Фактори који детерминишу степен ризичности ступања у пословни однос са иностраним партнером и који одређују позицију уговарача су: 1) модалитет плаћања; 2) модалитет испоруке; 3) начин на који је уређено питање преласка ризика са продавца на купца; 4) (не)постојање транспортног осигурања. Одговор на ова питања (осим питања модалитета плаћања) може се наћи у Incoterms клаузулама[7] чије инкорпорисање у уговор о продаји ствара јаснију слику о правима и обавезама уговорних страна.[8] Будући да се питање плаћања мора решити уношењем у уговор о међународној продаји неке друге клаузуле (а не Incoterms) битно је избећи

3. В. *М. Васиљевић*, нав. дело, стр. 758-759.
4. В. *М. Васиљевић*, нав. дело, стр. 759. У: *G. Moens, P. Gillies*, нав. дело, стр. 387.
5. В. *R. Goode*, нав. дело, стр. 866; *J. P. Marcq*, Risques et assurances transports maritimes, routiers, aériens, ferroviares et fluviaux, l'Argus, Paris, 2003, стр. 25.
6. В. *R. Goode*, нав. дело, стр. 883-884; *R. August*, нав. дело, стр. 673; *A. Vialard*, нав. дело, стр. 470.
7. International Chamber of Commerce, INCOTERMS 2000 (Publications No. 560, 2000).

неусклађеност клаузула које се односе на модалитет испоруке и клаузула које се односе на финансирање поменутих трансакција. Међународна трговинска комора уложила је доста труда у елиминисању таквих ситуација, које су потенцијални извор правне несигурности међународног промета, и донела клаузуле које се односе на документарни акредитив и које се могу користити упоредо са Incoterms клаузулама.[9] Отуда не треба да чуди што су скоро сви акредитиви чије се отварање надовезује на међународну продају робе подвргнути примени *Једнообразних правила и обичаја за документарне акредитиве*. Иако се ова правила убрајају у категорију soft law[10] и као таква нису обавезујућа за стране, чињеница да садрже решења која су одраз познавања суштине предметних трансакција (због чега савршено одговарају потребама пословног света) објашњава разлог њихове велике примене у пракси.

Иако је неспорно да отварање документарног акредитива уноси сигурност у одвијање међународних пословних трансакција и представља фактор финансијске дисциплине, потпуно проучавање улоге коју врши у међународном промету није могуће без сагледавања пратећих (негативних) консеквенци његовог коришћења. Акредитив је per definitionem услужни банкарски посао што подразумева да банка за услугу коју пружа наплаћује одређену провизију. Како је у односе који настају поводом издавања документарног акредитива у међународном промету укључено најчешће више банака и како свака од њих наплаћује провизију за своју услугу, то сигурност коју обезбеђује документарни акредитив може купца *скупо коштати*.[11] Из наведеног разлога продавац као поверилац из основног посла инсистираће на отварању документарног акредитива само ако подаци којима располаже, а који се тичу способности плаћања потенцијалног дужника из спољнотрговинске продаје, не уливају поверење. Финансијски здравим и конкурентим привредним друштвима није потребан пристанак на отварање документарног акредитива као услов ступања у пословне односе са иностраним партнерима. Из ових разлога, пракса бележи постепено смањење употребе документарних акредитива. Настојећи да минимизирају трошкове ступања у међународне пословне трансакције, стране се окрећу неким другим (јефтинијим) методама обезбеђења плаћања.[12]

8. В. *R. Goode*, нав. дело, стр. 867; *R. August,* нав. дело, стр. 594; *V. Heuzé*, Traités des contrats – La vente international de marchandises, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 2000, стр. 225-226; *G. Moens, P. Gillies*, нав. дело, стр. 123.
9. В. *R. Goode*, нав. дело, стр. 868.
10. Детаљније о диспозитивном карактеру Incoterms правила, односно Једнообразних правила за документарне акредитиве *М. Васиљевић*, нав. дело, стр. 514, 758. Слично: *V. Heuzé,* нав. дело, стр. 226-227, *G. Moens, P. Gillies*, нав. дело, стр. 123. У прилог оваквог становишта говори и чл. 1 Једнообразних правила.
11. Трошкови отварања документарног акредитива зависе од броја банака укључених у овај посао и провизије коју оне наплаћују за извршену услугу, али пракса показује да они износе од 1 до 3 % од износа акредитивне своте. В. *J. P. Marcq*, нав. дело, стр. 26.
12. В. *R. Goode*, нав. дело, стр. 953.

3. Особине документарног акредитива у функцији ефикасног инструмента документарне продаје

Неколико особина документарног акредитива чини га незаменљивим за документарну продају:

а. Аутономија акредитива, која се испољава на неколико начина. Прво, *независност акредитива од основног посла* чијем извршењу служи. Према овом правилу, чињеница да обавеза из основног посла није извршена нема утицаја на обавезу акредитивне банке према кориснику акредитива, чак и ако је тај посао укључен у акредитив. Сврха отварања документарног акредитива је стварање самосталне и апстрактне обавезе акредитивне банке.[13] Сходно томе, услови под којима је она дужна да исплати акредитивну своту, откупи или акцептира меницу, одређени су искључиво у самом акредитиву и неиспуњење обавезе испоруке робе од стране продавца не даје право купцу да, истичући приговор non adimpleti contractus, опозове документарни акредитив.[14] Исто тако, спор који евентуално може настати између продавца и купца из основног посла нема утицаја на односе поводом документарног акредитива.[15] То произлази из Једнообразних правила која у најновијој ревизији полазе од претпоставке неопозивости документарног акредитива која, са своје стране, додатно појачава принцип апстрактности обавезе акредитивне банке.[16] Све ово под условом да је корисник испунио услове из документарног акредитива. Међутим, аутономијом документарног акредитива може се користити само страна која поступа у складу са начелом савесности и поштења. Начело савесности и поштења као темељно обележје правног поретка поставља границе аутономије документарног акредитива и у основи је овлашћења банке да одбије откуп преварних докумената, као и откуп докумената у случају преварних радњи у основном послу.[17] Реч је о крупним, али неопходним ограничењима принципа аутономије која отварају низ питања[18] од чијег ће одговора зависити степен њихове корисности. Друго, *независност акредитива од уговора о отварању акредитива и односа између банака.* Акредитивна банка не може кориснику акредитива

13. В. *М. Васиљевић*, нав. дело, стр. 765; *R. Goode*, нав. дело, стр. 971. Из овог разлога у страној литератури се истиче да је документарни акредитив "lifeblood of commerce". В.: *G. Moens, P. Gillies*, нав. дело, стр. 388.
14. Тиме се наравно не дира у права купца као повериоца испоруке робе. Наиме, отварање документарног акредитива нема утицаја на односе између уговорних страна из основног посла који се уређују према правилима која се, иначе, примењују за тај посао и која би, према томе, важила и да није отворен акредитив. Ово зато што отварање документарног акредитива не значи новацију основног уговора.
15. В. *G. Moens, P. Gillies*, нав. дело, стр. 410.
16. Чл. 3 (а) Једнообразних правила: "Credits, by their nature, are separate transactions from the sales or other contract(s) on which they may be based and banks are in no way concerned with or bound by such contract(s) even if any reference whatsoever to such contract(s) is included in the Credit. Consequently, the undertaking of a bank to pay, accept and pay Draft(s) or negotiate and/or to fulfill any other obligation under the Credit, is not subject to claims or defences by the applicant resulting from his relationship with the Issuing Bank or the Beneficiary."

истицати приговоре који потичу из њеног односа са налогодавцем, као и приговоре из њеног односа са другим банкама које учествују у акредитивном послу. Исто тако, корисник акредитива не може се позивати на уговорне односе банака учесника акредитивниг посла, као и на однос налогодавца и акредитивне банке.[19)]

б. Обавеза сваке банке је самостална обавеза (банка је принципал, а не агент налогодавца). Иако акредитивна банка отвара акредитив по налогу свог комитента, њена обавеза према кориснику је самостална. Самостални карактер обавезе акредитивне банке производи значајне консеквенце. Прво, при извршавању обавеза према кориснику акредитива банка не иступа као пуномоћник налогодавца.[20)] Из овог разлога однос између банке и корисника акредитива настаје једностраном изјавом банке упућене кориснику и његова садржина одређена је искључиво садржином те изјаве. Однос између корисника акредитива и акредитивне банке за налогодавца представља res inter alios acta. Сходно томе, налогодавац није овлашћен да накнадним налозима од акредитивне банке захтева да кориснику одбије плаћање или да једнострано мења услове отвореног акредитива, јер је банка већ везана садржином изјаве упућене кориснику акредитива.[21)] Изузетак важи само у случају налога који се односи на одбијање плаћања по основу несаобразних или преварних докумената, али је његов домашај јако ограничен услед чињенице да банка по природи ствари у наведеним ситуацијама има дужност да одбије плаћање. Друго, купац-налогодавац не може бити тужен због неизвршења обавеза из отвореног документарног акредитива према продавцу-кориснику. Он може бити

17. Остварење овог одступања од начела аутономије документарног акредитива могуће је захваљујући томе што је налогодавац овлашћен да привременим мерама (које се разликују од државе до државе) спречи банку да на одговарајући начин хонорише поднета документа. В. *М. Васиљевић*, нав. дело, стр. 763; *R. Goode*, нав. дело, стр. 990.
18. Прво питање је у којим случајевима постоји превара. У страној пракси истакнуто је да превара постоји када конфирмирајућа банка пошаље документе акредитивној банци тврдећи да су поднети у оквиру рока предвиђеног акредитивом иако то није случај, под условом да је овлашћено лице конфирмирајуће банке то знало или морало знати. Друго питање је шта је правни основ истицања овог приговора. Чини се да је једино исправно становиште према коме корисник акредитива не може имати користи од свог несавесног понашања сходно максими fraus omnia corrumpit. Треће, довољно је да постоји преварно поступање у основном уговору. Није неопходно постојање преваре у односима између банака и корисника акредитива. Четврто, преварно поступање треба да постоји на страни самог корисника акредитива или његовог пуномоћника. Пето, за право банке да одбије хонорисање докумената довољно је да она посумња у њихову преварност у моменту подношења. Шесто, банка која је, у складу са одобрењем акредитивне банке, конфирмирала акредитив или исплатила акредитивну своту пре него што је имала сазнања о превари или је извршила исплату савесном стицаоцу преносивог акредитива не може бити изложена приговору хонорисања преварних докумената. Седмо, у поступку који налогодавац поведе против банке која је хонорисала преварне документе, неопходно је тужбом обухватити и корисника акредитива. В. *R. Goode*, нав. дело, стр. 991-995.
19. В. *М. Васиљевић*, нав. дело, стр. 765.
20. В. *R. Goode*, нав. дело, стр. 973.
21. В. *R. Goode*, нав. дело, стр. 973.

тужен због неплаћања купопродајне цене у ком случају може истаћи приговоре који, иначе, долазе у обзир у оваквим споровима. Треће, ако акредитивна банка изврши плаћања на основу предаје несаобразних докумената, налогодавац нема locus standi за утврђивање да је прихватање таквих докумената и плаћање на основу њих кршење услова документарног акредитива.[22)]

ц. Пословање документима, а не робом. Приликом испуњења своје обавезе према кориснику акредитива или лицу по његовом налогу, банке испитују једино поднете документе, а не робу на коју се ти документи односе.[23)] Банке, при том, поднета документа испитују полазећи од начела *строге саобразности* према свом спољном изгледу са условима отвореног акредитива (банка проверава да ли су поднети сви документи који се захтевају у налогу за отварање документарног акредитива, да ли су саобразни са роком важења акредитива, да ли су саобразни са износом цене и утврђеном количином, да ли је саобразан опис робе), без обавезе утврђивања истинитости података садржаних у њима, као и без обавезе проверавања стања робе која је предмет уговора о продаји.[24)] Како се у страној судској пракси истиче, брзина одвијања трансакција чијој сигурности служи документарни акредитив изискује овлашћење банке да поднете документе хонорише на основу њиховог спољног изгледа.[25)] Уколико би банка имала обавезу да проверава тачност података садржаних у документима или стање робе, реализација такве обавезе знатно би успорила међународни промет. Може се, заправо, рећи да су банке суочене са проблемом спречавања хонорисања несаобразних докумената (за чију верификацију обично имају кратак временски период), с једне стране, и проблемом избегавања стварања непотребних сметњи у одвијању пословних трансакција које је преузео њихов комитент, с друге стране.[26)] Будући да испуњава обавезу из професионалне делатности, банка је дужна да са пажњом доброг стручњака испита поднете документе, али само у погледу њиховог спољног изгледа.[27)] Ако се после таквог прегледа који најдуже може трајати седам радних дана[28)] документи *prima facie* учине саобразним, акредитивна и остале банке имају право и дужност да изврше плаћање. Овај принцип разрађен је одредбом Једнообразних правила која искључује одговорност банака за форму, потпуност, тачност, аутентичност, фал-

22. В. *R. Goode*, нав. дело, стр. 974.
23. В. *М. Васиљевић*, нав. дело, стр. 765.
24. Чл. 4 Једнообразних правила: "In Credit operations all parties concerned deal with documents, and not with goods, services and/or other performances to which the documents may relate." В. BGH, Urteil vom 15.3.2004, (II ZR 247/01, Hamburg), Versicherungsrecht, Zeitschrift für Versicherungsrecht, Haftungs- und Schadensrecht, 6, стр. 292-294.
25. В. *R. Goode*, нав. дело, стр. 976.
26. В. *R. Goode*, нав. дело, стр. 976. Ради побољшања положаја банака у Једнообразна правила унета је одредба која упућује на примену међународних стандарда банкарске праксе приликом оцене степена саобразности поднетих докумената. Чл. 13 (a): "Compliance of the stipulated documents on their face with the terms and conditions of the Credit shall be determined by international standard banking practice as reflected in these Articles."
27. В. *G. Moens, P. Gillies*, нав. дело, стр. 398; *R. August*, нав. дело, стр. 683.
28. Чл. 13 (b) Једнообразних правила.

сификат или правни значај ма ког документа.[29] Осим тога, банке не преузимају никакву одговорност или обавезу у погледу описа, количине, тежине, квалитета, стања амбалаже, испоруке, вредности или постојања робе коју представљају документи, као ни за добру веру или радње или пропусте, платежну способност, извршење обавеза или углед пошиљаоца, превозиоца, осигуравача или било ког другог лица.[30] Наспрам тога, ако документи одступају од језика документарног акредитива, банка је овлашћена да одбије исплату, чак и ако је одступање чисто терминолошке природе.[31] Интересантна је ситуација која наступа ако у документарни акредитив буде унета нека одредба која укључује "недокументарне" услове. Имајући у виду да извозници (а то је често случај и са њиховим банкама) не схватају у потпуности шта подразумева документарни карактер акредитива, Једнообразна правила санкционишу такву ситуацију одредбом према којој уколико акредитив садржи услове без навођења документа које треба поднети, сматраће се да такви услови не постоје и неће се примењивати.[32] Ако нешто друго није уговорено, корисник акредитива треба да поднесе оригиналне документе.[33]

4. Значај карго осигурања за одвијање међународног промета

Сходно начелу пословања документима, а не робом, корисник документарног акредитива дужан је да акредитивној или другој банци преда документе којима доказује да је испунио своје обавезе из основног уговора. Поред тзв. отпремних докумената (чисти коносман, товарни лист, талон отпремнице, поштански рецепис, итд.)[34] којима се доказује извршење обавезе испоруке робе, корисник је дужан да

29. Чл. 15 Једнообразних правила. У теорији је истакнуто да је поменуто решење Једнообразних правила додатно допринело повећању превара у спољној трговини. Као кључни разлози повећања броја превара у спољној трговини, осим решења Једнообразних правила, идентификовани су и пораст броја спољнотрговинских трансакција које се одвијају уз помоћ документарног акредитива, технолошки развој који омогућава фалсификовање докумената и појава нових банака које немају довољно искустава у пословању са документарним акредитивом. В.: *З. Радовић, Ж. Алексић, З. Петровић, Т. Петровић*, Преваре у осигурању, Глосаријум, Београд, 2003, стр. 79.
30. Чл. 15 Једнообразних правила.
31. Водећи случај у овој области (*J. H. Rayner & Co Ltd v Hambros Bank Ltd*) санкционише право банке да одбије да хонорише поднете документе који се само по називу разликују од оних који су наведени у налогу за отварање документарног акредитива. Највиши судови такав став образложили су тиме да се од банака које учествују у издавању документарног акредитива не може очекивати да буду упознате са свим обичајима који важе у различитим областима промета и који могу бити од значаја за утврђивање да ли је назив документа само синоним за документ означен у документарном акредитиву или се, ипак, ради о несаобразном документу ("…it is quite impossible to suggest that a banker is to be affected with knowledge of the customs and customary terms of every one of the thousands of trades for whose dealings he may issue lettres of credits...").
32. Чл. 13 (c) Једнообразних правила.
33. О проблемима које може изазвати прихватање од стране банака фотокопија докумената в. *R. Goode*, нав. дело, стр. 975.

достави и документе о осигурању (и неке друге документе ако је тако одређено у условима акредитива) који служе као доказ да је испунио обавезу осигурања робе. Осигурање робе која је предмет дистанционе продаје и која се превози до места опредељења надовезује се на коришћење документарног акредитива и додатно доприноси *сигурности међународних пословних трансакција*.[35] Отварањем документарног акредитива повећава се степен сигурности реализације права продавца на наплату купопродајне цене. Како сваки купац који се понаша као добар привредник[36] по природи ствари настоји да се заштити од утицаја различитих непредвиђених догађаја који својим наступањем могу осујетити испоруку купљене робе, он настоји да се уговором о продаји регулише питање на коме је обавеза осигурања робе која је предмет међународне продаје.[37] Масовно коришћење карго осигурања резултат је бројних позитивних ефеката које оно доноси како појединцима укљученим у пословне односе са иностранством, тако и привреди у целини.

Када је реч о појединцима учесницима међународне трговине њих осигурање робе (без обзира на врсту превозног средства које се in concreto користи) ослобађа бројних непријатности и непогодности којима су они у његовом одсуству изложени. Будући да су шансе за губитак или оштећење робе у току превоза реалне, а да купац то може сазнати пошто му роба буде испоручена у месту опредељења (у ком случају би ради реализације својих права по основу неиспоруке или испоруке робе са материјалним недостацима морао да следи компликовану процедуру) најбољи начин заштите његових интереса је обезбеђење карго осигурања. Уколико је роба која пропадне или се оштети у току превоза осигурана, купац ће моћи да се за износ претрпљене штете обрати осигуравачу. С обзиром да су осигуравачи обавезни да у сваком тренутку располажу средствима довољним за испуњење својих обавеза из уговора о осигурању,[38] то је позиција купца-осигураника који је претрпео штету због настанка неког од транспортних ризика много боља у односу на случај када није прибављено осигурање. Из овог разлога, *обезбеђење карго осигурања битна је ставка преговора око закључења послова међународне трговине*. Из угла купца, продавац који пристане да обезбеди осигурање робе у току превоза у конкурентској је предности у односу на друге продавце који тргују истом ро-

34. Детаљније *М. Васиљевић*, нав. дело, стр. 765-766.
35. В. *J. P. Marcq*, нав. дело, стр. 123 и след.
36. О обавези понашања пажњом доброг привредника у нашем праву в.: чл. 18 ст. 2 Закона о облигационим односима ("Сл. лист СФРЈ", бр. 29/78, 31/93).
37. Један од најчешћих начина на који се то чини је инкорпорисање у уговор о продаји неке од Incoterms транспортних клаузула. Клаузула коју преферирају купци који желе да роба коју купују буде осигурана док не стигне у место опредељења је ЦИФ клаузула. Особеност ове клаузуле је обавеза продавца да за фиксну цену обезбеди превоз и осигурање робе до места опредељења. Али, иако је обавеза обезбеђења превоза и осигурања на продавцу, до преласка ризика са продавца на купца долази у моменту преласка ограде брода. В. *R. August*, нав. дело, стр. 604-606; *R. Rodière*, нав. дело, стр. 471.
38. О обавези осигуравача да обезбеди ликвидност средстава в.: Закон о осигурању, "Сл. гласник РС", бр. 55/04, 70/04, чл. 113 ст. 1.

бом.[39] Посматрана у том светлу, обавеза обезбеђења карго осигурања у интересу је не само купца, већ и продавца због чега он трошкове осигурања треба да урачуна у трошкове пословне трансакције који, заједно са осталим трошковима, детерминишу степен исплативости ступања у конкретну трансакцију.

Међутим, тиме се не исцрпљују позитивни ефекти коришћења карго осигурања. Наиме, у теорији која се бави транспортним осигурањем карго осигурање редовно се истиче као *осигурање највећег привредног значаја*.[40] Ово из најмање два разлога. Прво, осигурање спречава настанак било каквих застоја у реализацији пословних планова привредних субјеката који настају као резултат наступања догађаја који се нису могли избећи или отклонити и поред предузимања одговарајућих мера опрезности. Друго, средства која су концентрисана у фондовима осигуравача који се баве овом врстом осигурања огромна су и могу бити употребљена у сврхе подстицања даљег привредног развоја. Могућности које пружа рационално и планско коришћење средстава осигуравача чини да законодавци свих држава у статусне законе о осигурању уносе одредбе о начинима депоновања и улагања средстава резерви.[41]

Следећи разлог значаја осигурања робе је његова улога у одређивању *превентивних мера* које треба предузети како би шансе за наступање осигураних ризика на осигураној роби биле сведене на минимум. Оно може бити од помоћи приликом одређивања превентивних мера јер се на основу података којима располажу осигуравачи може одредити који су најчешћи узроци штета насталих на роби и деловати на њихово сузбијање у будућности.[42] Имајући у виду резултате стручних анализа осигуравача, извршених у циљу идентификовања узрока наступања осигураних штета, као најзначајнији фактори превенције осигураних ризика и штета могу се истаћи: грана саобраћаја (одн. превозно средство) чије се услуге користе,[43] уговор о превозу или шпедицији и начин на који је у њему регулисано питање одговорности превозиоца или шпедитера за извршење превоза конкретне пошиљке и амбалажа робе. Грана саобраћаја чије се услуге користе представља фактор превенције у том смислу да су свакој грани превоза иманентни одређени ризици тако да њихово познавање омогућава предузимање мера опрезности како би се минимизовале шансе за настанак штете која би била у узрочној вези са особинама конкретне гране саобраћаја. Одредбе уговора о превозу које се односе на

39. В. *G. Moens, P. Gillies*, нав. дело, стр. 387.
40. В. уместо свих: *В. Капор, С. Царић,* Уговори робног промета, Центар за привредни консалтинг, Нови Сад, 1996, стр. 284.
41. За наше право чл. 114 – 115: депоновање и улагање средстава техничких резерви; чл. 117-118: депоновање и улагање средстава гарантне резерве; чл. 119: депоновање и улагање средстава осигурања.
42. В. *J. P. Marcq*, нав. дело, стр. 69-77.
43. Пошто је у савременим условима много чешће коришћење мултимодалног него унимодалног превоза робе (јер омогућава превоз на основу једног уговора о превозу и једне превозне исправе) то су особине свих грана транспорта (тј. ризици који се за њих везују) подједнако битне за остварење превентивне функције карго осигурања.

одговорност превозиоца за штету на роби за време превоза могу имати превентивну улогу уколико је одговорност превозиоца уређена на начин који искључује могућност екскулпације превозиоца за штете за које је одговоран. Наиме, уколико резултати стручних анализа осигуравача показују да су одређене штете на роби последица радњи или пропуста на страни превозиоца или лица којима се он у извршењу превоза служи, осигуравач може према њему истаћи регресни захтев до висине штете која је произрокована његовим пропустима. С обзиром да регресни захтев представља ефикасно средство санкционисања превозиоца, претпоставља се његов превентивни учинак.[44)] Најзад, амбалажа која се користи за паковање робе мора бити прилагођена природним својствима и особинама саме робе, али и превозног средства. Уколико лице на чији се ризик она превози не обезбеди адекватну амбалажу због чега се повећава вероватноћа наступања оштећења у току превоза[45)] осигуравачу треба признати право на наплату увећане премије (сразмерно погоршању ризика) или право да од износа накнаде одбије део штете која се може приписати непредузимању превентивних мера.[46)]

5. Одредбе Једнообразних правила и обичаја за документарне акредитиве о карго осигурању

Већ је било речи о томе да продавац може реализовати право на наплату купопродајне цене само ако акредитивној (или другој банци) преда саобразна документа. Ако је у условима отварања документарног акредитива била предвиђена обавеза закључења уговора о осигурању робе, продавац заједно са коносманом мора да изврши предају полисе из чије садржине се може закључити да је обезбеђено покриће које у потпуности одговара условима купопродајног уговора, односно документарног акредитива. Према одредбама Једнообразних правила и обичаја за документарне акредитиве, продавац мора стриктно да се придржава одредаба којима се прецизирају услови осигуравајућег покрића уколико жели да наплати износ из документарног акредитива.[47)]

Према одредбама Једнообразних правила, када је документарни акредитив предвиђен као средство плаћања у условима CIF или CIP продаје, продавац је дужан да, осим отпремних докумената, банци преда и исправу о закљученом осигурању. Исправа мора у потпуности да одговара одредбама акредитива и да буде испостављена и потписана од стране осигуравача или његовог агента.[48)] Исправа-

44. В. *J. P. Marcq*, нав. дело, стр. 18.
45. Осим тога, коришћењем јефтине и уопште неадекватне амбалаже осигураник може остварити значајне уштеде. Узимање у обзир овог момента још више оправдава давање осигуравачу права да санкционише пропуштање предузимања превентивних мера од стране осигураника.
46. В. *J. P. Marcq*, нав. дело, стр. 431.
47. В. *A. Vialard*, нав. дело, стр. 470-471; *G. Moens, P. Gillies*, нав. дело, стр. 387 и след.
48. Чл. 34 (а).

ма у смислу Једнообразних правила сматрају се *полисе и сертификати осигурања*, али могуће је прихватити и друге исправе само ако је то изричито предвиђено у самом акредитиву.[49)] Овакво решење Једнообразних правила усклађено је са праксом карго осигурања будући да закључење уговора о осигурању робе (без обзира на врсту карга о којој се у конкретном случају ради) у највећем броју случајева прати испостављање полисе. Полиса која садржи најбитније елементе закљученог уговора (пре свега оне којима се прецизира обавеза осигуравача) једно је од најзначајнијих доказних средстава садржине уговора. Осим тога, својства која поседује карго полиса (исправа о дугу и легитимациони папир) чине је ефикасним инструментом документарне продаје. Када је реч о цертификатима осигурања, они се од полисе разликују у погледу ситуације када се издају и у погледу садржине.[50)] Цертификат осигурања издаје се када нису испуњени услови за издавање полисе и када је, у случају општих уговора о осигурању робе, потребно доказати да је пошиљка која је кренула на пут осигурана. Садржина цертификата осигурања флексибилнија је од садржине полисе, јер обухвата само основне податке о условима под којима је пружено осигурање (што се може позитивно оценити имајући у виду чињеницу да се користе код општих уговора о осигурању робе којима се на најбољи начин штите интереси осигураника који имају велики промет). Потврде о покрићу које издају брокери осигурања банке по правилу не примају, осим када су на то овлашћене условима акредитива.[51)] Евидентно је да Једнообразна правила ни на једном месту не говоре о преносу полисе или цертификата осигурања на друга лица. Одсуство одредби којима би *explicite* био регулисан пренос права из карго осигурања не имплицира закључак да такав пренос није могућ. Неуношење одредаба о преносивости исправа осигурања у Једнообразна правила пре се може објаснити чињеницом да се савремено транспортно осигурање које је окренуто потребама пословне праксе заснива на *претпоставци преносивости права из осигурања* и да се одредбе о томе редовно налазе у условима акредитива којима се предвиђа да су оне преносиве на купца робе или на банку. У одсуству овакве могућности, осигурање би постало "непокретно" и непреносиво и не би могло да доприноси сигурности документарне продаје. Супротно важи једино ако је у самој полиси садржана забрана преноса на друга лица.

Ако акредитив не предвиђа нешто друго, банке треба да одбију пријем исправе о осигурању која носи каснији датум од датума укрцаја на брод, односно отпреме осигуране робе означеног у другим документима.[52)] Од овог правила изузимају се оне исправе о осигурању код којих из самог текста излази да покриће важи већ од момента укрцаја односно отпреме робе, а не од датума издавања исправе.[53)] Ово одступање од правила изузетно је значајно за осигураника јер му пружа по-

49. Чл. 34 (d).
50. В. *J. P. Marcq*, нав. дело, стр. 26-27, 141.
51. Чл. 34 (c).
52. Чл. 34 (e).

крiће у току целог транспорта, без обзира на то да ли је штета настала пре издавања полисе.

Вредност на коју треба осигурати робу, према "Једнообразним правилима" је CIF, односно CIP вредност означена у осталим документима која може бити увећана за 10%. Наведена одредба Једнообразних правила изузетно је значајна јер пружа могућност да се *вредношћу на коју је осигурање закључено* (по правилу је то уговорена вредност јер она више одговара осигураницима карго осигурања) *покрије не само вредност робе у месту поласка, већ и трошкови које осигураник има у вези са њеним превозом до места опредељења* (трошкови укрцаја, осигурања, царине, искрцаја, итд.), *као и добит коју очекује од њене продаје у месту опредељења*. Уношењем одредбе која одговара интересима потенцијалних осигураника, творци Једнообразних правила додатно ће допринети коришћењу карго осигурања у документарном акредитиву. Одредба из чије садржине произлази да су вредношћу означеном у полиси или другом документу покривени различити интереси које осигураник може имати у вези са осигураном робом адекватно се штите интереси купца из међународне продаје, чак и у ситуацији када он са продавцем није договорио вредност на коју треба закључити осигурање. Ако се та вредност не може утврдити из садржине осталих докумената, роба треба да буде осигурана на вредност која не може бити мања од износа који треба платити по документарном акредитиву или од износа трговачке фактуре, ако она гласи на већи износ.[54] Валута у којој се осигурање закључује треба да буде иста као валута на коју гласи документарни акредитив.[55]

Једнообразна правила садрже три одредбе о осигураним ризицима. Прва одредба односи се на случај када акредитив предвиђа да осигурањем треба покрити "*обичне ризике*" или "*уобичајене ризике*". Једнообразна правила препоручују да се избегава коришћење непрецизних израза као што су "уобичајени ризици" и да се у акредитив унесу одредбе о допунским ризицима које треба покрити.[56] Овакву препоруку Једнообразних правила треба следити јер уношење у документарни акредитив одредбе о уобичајеним ризицима може изазвати спорове о томе шта се подразумева под обичним или уобичајеним ризицима што може резултирати различитим исходом и поништити сигурност чије је постојање ratio уношења у документарни акредитив одредаба о осигурању. Ово зато што се синтагми уобичајени

53. Ово је својеврстан начин испољавања ретроактивног дејства осигурања робе чије је уношење у Једнообразна правила од огромног значаја за пружање комплетне заштите интереса карго осигураника. Како роба која се превози може бити предмет сукцесивних продаја и како је тешко са сигурношћу утврдити у ком моменту је на њој настала штета, исправа о осигурању која предвиђа да покриће важи не од датума њеног издавања, већ од момента укрцаја односно отпреме робе означеног у другим (отпремним) документима, савршено се уклапа у међународним промет и омогућава адекватну заштиту лица које у моменту настанка штете има интерес на роби.
54. Чл. 34 (f) (ii).
55. Чл. 34 (f) (i).
56. Чл. 35 (a)."...credits should stipulate the type of insurance required..."

ризици може дати различито значење у зависности од тога о којој се врсти робе ради и у зависности од националног права чије се одредбе узимају у обзир. Али, ако акредитив садржи непрецизне ознаке, банка је овлашћена да прими исправе о осигурању, не проверавајући против којих је ризика роба осигурана и неће бити одговорна уколико неки ризик остане непокривен.[57] Другом одредбом регулише се питање *франшиза*.[58] Банка ће примати исправе о осигурању којима се предвиђа примена франшизе за поједине ризике, осим уколико акредитив изричито не предвиђа да се осигурање обезбеђује без примене франшиза.[59] Трећа одредба тиче се *All Risks осигурања*. Према тој одредби, ако се предвиди да је продавац дужан да обезбеди осигурање "против свих ризика" банке нису дужне да испитују да ли је неки специфичан ризик остао без покрића.[60] Овакво решење у потпуности ослобађа банку било какве одговорности у погледу ширине покрића што се оправдава чињеницом да између енглеског и неких других права постоје знатне разлике у погледу онога што се сматра осигурањем свих ризика. Једино уколико је у самом акредитиву предвиђена конкретна ширина покрића, банка је у обавези да провери да ли је обезбеђено тражено покриће.

6. Закључна разматрања

1. У следству онога што је изнето о предностима документарног акредитива који садржи одредбе о осигурању робе може се доћи до општег закључка да привредни субјекти који држе до правне сигурности пословних односа у које су инволвирани имају интерес да захтевају његово уношење у уговор о међународној продаји робе.

2. Карго осигурање треба да представља саставни део пословноправних аранжмана са иностранством јер његово присуство доноси вишеструке користи. Сигурност која је иманентна закључењу уговора о осигурању постоји и када је реч о карго осигурању, али она овде поприма нешто другачије размере. Ради се не само о сигурности лица укључених у конкретни пословни однос (она се, заправо, по-

57. Чл. 35 (b). "...without any responsibility for risks not being covered..."

58. Франшизе су клазуле у уговору о осигурању из којих произлази да део штете, и поред постојања осигурања, осигураник сам сноси. Њихово уношење у уговор о осигурању правда се тиме да су у интересу и осигураника и осигуравача. Интерес осигуравача евидентан је јер он не мора да обезбеди накнаду за део штете. Када је реч о осигуранику, такав интерес постоји и на његовој страни јер се премије коју дугује осигуравачу смањују у одређеној мери. Основна подела франшиза из угла осигурања робе је на интегралне (релативне) и одбитне (апсолутне). Основна разлика између поменутих врста франшиза је у томе што код интегралних осигуравач дугује осигуранику накнаду потпуне штете уколико је наступила штета већа од износа франшизе, док код одбитне осигуравач у том случају дугује само разлику између висине штете и уговореног износа франшизе. Детаљније: *В. Томашић*, Транспортно осигурање, Савремена администрација, Београд, 1987, 100-104.

59. Чл. 35 (c).

60. Чл. 36.

дразумева), већ и о сигурности која се рефлектује на целокупни привредни развој. Обезбеђењем карго осигурања спречава се да услед наступања околности које се нису могле избећи или отклонити и поред предузимања свих мера опрезности наступе застоји у реализацији пословних планова извозника, носилаца развоја националне привреде.

3. На документарне акредитиве који се надовезују на успостављање међународних пословних односа првенствено се примењују Једнообразна правила и обичаји за документарне акредитиве Међународне трговинске коморе. Упућивањем на примену њихових одредаба које пружају одговор на низ питања од чијег регулисања зависи ефикасност осигурања робе и степен заштите лица на чији се ризик роба превози, елиминише се могућност настанка спорова у погледу обима покрића који је требало прибавити, што са своје стране делује стимулативно на уговарање примене карго осигурања у оквиру документарног акредитива. Али, будући да су Једнообразна правила протекционистички настројена првенствено према банкама које учествују у поменутим трансакцијама (оне не преузимају одговорност за форму, потпуност, тачност, аутентичност, фалсификат или правни значај ма ког документа) пледирамо за могућност другачијег уговарања. Уређењем карго осигурања на начин који одступа од Једнообразних правила пружа се могућност боље заштите интереса осталих учесника акредитивног посла.

Nataša Petrović,
Junior Faculty Member at the Faculty of Law, University of Belgrade

INTERNATIONAL LETTER OF CREDIT AND THE ROLE OF CARGO INSURANCE

Letter of credit (documentary credit), by vocation an instrument of providing regular deliverance and regular payment, presents unavoidable topic in consideration of the subject of legal security in commercial (business) relationships. Need to provide legal security in particular, exists in creating the business relationships with foreign partners in order to be aware of all difficulties under which one said party will be subjected to in case of a breach of contract obligations of a business partner. The legal security which is bond to opening of the documentary credit, achieves the highest level if there are provisions of cargo insurance therein. The goods insurance, that is to be transported and is the subject of international trade, brings several positive effects for the participants in international business transaction, and for economy according to which its implementation is considered applicable. For these reasons, actors of international transactions with attention of good economist in their business-legal arrangements have been regularly including provisions of documentary credit among which, the most important place belongs to those

with which have being regulated the transaction of above mentioned goods. The place of those provisions, the scope of covertness that is to be supplied, the value on which cargo insurance to be concluded, the sort of documents that are to be submitted to credit bank are the subject of consideration.

***Key words**: letter of credit, cargo insurance, international business transactions, legal security.*